

Egy „párhuzamos” magyar futballtörténelem margójára

Mező Gábor: *Aranycsapat a terror idején*

Budapest, 2025, Hitel Kiadó

Mező Gábor első sporttémájú könyvének legfontosabb – számomra legfontosabb! – mondatait a bevezetőben olvasom. „Mit adtak azok a játékosok a nemzetnek: örömet, boldogságot, reményt. Nem erről szól az Aranycsapat története?” S így a fejezet zárata: [Papp László] örömet nyújt a kifosztott, megalázott, megbélyegzett magyar-ságnak. Ezt tette az Aranycsapat is. Tartotta a nagyszüleinkben, szüleinkben az erőt.”

Mi tagadás, súrolják szívem e szavak, hisz nem csak a sportra érvényesnek szánt hitvallásom lényegére hajznak némileg. Magam úgy tartom, az evangélium tanítására gondolva ugyanis, hogy a legtöbb, amit ember tehet: örömet („jó hírt”) és szeretetet hoz a földre, avagy szavaival, cselekedeteivel erről tesz tanúságot, ezt „gyarapítja”, a teremtett életet gondozza tehát, amíg e világi léte engedi. Hiszem, így tett ama neves csapat is éveken át, a játék törvényének (mindig káprázatosan játszani nem lehet!) megfelelően, olyan történelmi időben, midőn a nemzetnek más örvendezni valója nemigen akadt. Minderről Surányi András *Aranycsapat* című 1982-es filmjében az akkor majd’ két és fél évtizede Barcelonában élő Czibor Zoltán beszélt először torokszorítón az emlékeim szerint. Tudták hát a játékosok – Czibor biztosan tudta –, hogy nemcsak a futball mindenkori terhe (győzelmet vár a szurkoló) nyomja vállukat, hanem (ott és akkor) az elviselhetetlent legalább átmenetileg elviselhetővé varázsló örömadás parancsa is.

S ha a legendás balszélső emlegette példázatot is hozzáveszem, egy alig föloldható ambivalencia legmélyebb bugyra

tűnik fel talán. Így Czibor: egy szorongással, félelemmel teli ember keresi fel a doktort, aki javasolja, nézze meg Zoli bohócot a cirkuszban, attól életkedvre kap. Igen, doktor úr – mondja –, csak az a helyzet, hogy én vagyok a Zoli bohóc!

Lehet, ez van az ötvenes évek első fele magyar labdarúgása lélektani mélyrétegének legalsó körében, amit fölfejtteni – mindenki számára megnyugtató módon – azóta sem sikerült, s nem is sikerülhet talán? Mert hogy a ma (több évtizede, egyre agresszívabb módon) uralkodó, legitimáló tényezőként kizárólag az eredményességre tekintő futballszemlélet fogságában (esetleg „mindentudásos” illúziójában) élve „érthetetlen” lesz az Aranycsapat-jelenség teljessége, abban biztos vagyok. Hisz ama gárdának – egyáltalán a kor labdarúgásának – az igazi jelentősége, emberi, történelmi, morális, egzisztenciális példázata nem (csak) az eredményességében – bár az is fontos! – rejlett elsősorban.

Mező Gábor könyvének summája (a cím is ezt sugallja), hogy az Aranycsapat nem a Rákosi-diktatúra jóvoltából, mintegy annak köszönhetően, hanem éppen annak ellenében született meg, s szinte az egész rend virtuális, érzelmi ellenzékének bizonyult. Így is kell, maradjon az emlékezetünkben, öntudatot adó módon tehát, a Szoboszlai Dominikék ígérte mai reményig nyúlva, a kötet tán túlzóan „emelkedett” zárlatának víziója szerint. De hát, legyen így!

Legyen így, mondanám, ha e vízió nem az eredeti kérdéstől szakítana el, az új

módinak engedelmeskedve, csalfa csapdába húzva a reményt. Arra, hogy a magyar futball újra világször (vagy a világszörök egyike) legyen – az ötvenes években az volt! –, semmi esély sincs ugyanis. Hogy nemzeti csapatunk (s nem biztos, hogy labdarúgásunk egésze is!) jobb lehet, abban – talán – bizakodhatunk, de kár hinni, hogy Puskásék – amúgy érdem szerint való! – megbecsülése, heroizálása s ama korszak verbálisan is kifejezett megvetése, gyűlölete az emelkedés elsődleges záloga ma. (Amúgy is: a globalizálódó labdarúgásban egyetlen csapatnak oly centrális szerepe, mint a magyarnak volt akkor évekig, nem lehetséges ma már.) A tradíció fontos persze, élni kell vele, de – a „büszkeség” folyamatos alkalmaként emlegetve azt – csak reá építkezve magasabbra lépni (pláne hetven év után) már nem lehet.

S azzal sem, ha a gárda, az akkori magyar futball létezésének történelmi, politikai körülményeiről – a kőkemény terror idejéről – a csapat érdemei emelésének szándékával (!) mondunk el minden valóban létezett rosszat újra meg újra. Félreértés ne legyen: a bűnökre való emlékeztetésben nincs helye visszafogottságnak, de az Aranycsapat ettől nem lesz „nagyobb” és dicsőbb az emlékezetben, mint amekkorára volt a maga idején. Mert az együttes – s futballunk általában! – a világ elején volt akkor, ha lehetett volna szerencsésebb történelmi, politikai körülmények között „még nagyobb” (?), akkor is. Tényleg, lehetett volna? A kérdést a múltat is firtató szurkolói lélek (igen ritka az ilyen, s ha van, a „mi lett volna ha...” fölvetéstől képtelen szabadulni) ugyanis rendre fölteszi, s válaszol is rá irgalmatlanul.

Mire gondolok? A „kommunista narratívát”, ami szerint az a csapat a Rákosi-rendszer idején, annak jóvoltából, neki köszönhetően született meg, joggal cáfolja a szerző, bár – legalábbis remélem – ily szögletes számárságot épészű lélek nem vall ma már. Ám Szöllösi György, a könyv empátiás előszavának írója szövegében ezt olvasom. „Ideje tehát elfelejteni

azt a közhelyé vált, valójában hamis állítást, hogy a magyar futball a Rákosi-rendszerben jutott a csúcsra, akkor volt a legerősebb. Nem így volt. A véré-ezüstöt Sárosiék is hozták...” Bevallom, hosszan tanakodtam, miért írja ezt a kor labdarúgását alaposan ismerő szerző.

Számomra egyértelmű ugyanis: futballtörténelmünk legjobb gárdája (tán nem is csak a magyaré?) az az ikonikus csapat volt, s hiszem, hogy a játék honi egésze is azokban az években volt a világ akkori (!) élvonalához mérten a legerősebb. Hogy véré-ezüstünk 1938-ban is volt már? Volt, ez kétségtelen, ám a két ezüstöt, annak lélektani, társadalmi hatását, sőt, futballszakmai környüállását, hogy 19. századi modorban fogalmazzak, egy szinten emlegetni nem érdemes. A két második helyet egyazon polcra tenni kizárólag az 1990 utáni idő üzleti-szórakoztatóipari szemléletével belénk nőtt-növesztett eredményfétises (hány gól, gólpasz, trófea stb.) fölfogással lehet. Azonos eredményt ért el a két gárda, ez igaz, ám míg Sárosiék az akkori futballvilág élvonalába tartoztak legföljebb, Puskásék a legjobbak voltak, ezt minden futballszakos történelembúvár elismeri. Az 1938-as döntőben – az összeállítás körüli olasz befolyásról való „tán igaz, tán nem” szóbeszédet hagyjuk most – egy korszerűbb játékot mutató csapat vert meg minket. A szurkoló csak a csapatot felforgató Dietz Károlyra haragudott (mi mást tett volna), reá sem huzamosan, 1954-ben mi voltunk a legjobbak, győzni kellett volna, de nem sikerült, s e trauma, hiszi, nem hiszi akárki, él és hat azóta is!

Summa summarum, úgy gondolom, míg a Sárosi-féle együttes „csak” a későbbinél szűkebb világfutball egyik legerősebbje volt, a változások nyomán kullogva némileg (a WM-rendszer követelményeihez való igazodás parancsának makacs ellenzése, a nálunk hosszas „rendszervita” s egyebek), addig az 1950–54 közötti társulat az egész játékot újította meg, ha a legjelentősebb – mindezt, ha tetszik, ered-

ménnyel is igazoló – kupát nem gyűjtötte be, akkor is! Az a csapat a nálunk erős tíz éve dúlt „rendszer vita” megkerülésével vagy felülírásával olyan újítást hozott, ami – a magyar tradícióra is építve! – a modern futball kiindulópontja lett, s ezt Jonathan Wilson „sztárszakírótól” a neves edző Pep Guardiolaig mindenki elismeri. Puskásék nélkül sem az 1958-as és ’70-es brazil, sem az ’74-es holland válogatott (ők is elvesztették a vébédöntőt!), sem a további „fejlődés” nem így (!) létezik. Röviden: az Aranycsapat nemcsak örömet és vigaszt adott – majdnem mindig! – a vigasztalanságban nekünk, sporttörténelmi szerepe is elvitathatatlan, meglehet, az utóbbi az egész játék történetében az egyik legjelentősebb.

Hiszem, sőt, biztos vagyok benne, hogy Szöllösi György, Puskás életrajzának írója, az ügy kinevezett nagykövete, aki a csapat emlékeztetésére ébrentartásáért mindenkinél többet tett és tesz talán, lényegében ugyanígy gondolja ezt. Miért írja mégis, hogy futballunk nem azokban az években (a Rákosi korszak idején) jutott a csúcra, hogy nem akkor volt a legerősebb? Mert ha nem, akkor mikor? Később? Ezt a hatvanas évek kisebb csodái, Albert Aranylabdája, a két olimpiai győzelem ellenére bajos lenne állítani. Esetleg korábban? Írtam, hogy a ’38-as gárda (és környéke) futballtörténelmi szerepe a Puskás-félével össze sem hasonlítható. Sem ekkor, sem akkor? Mert „csúcson” kell lennie, a futball rajongójának szívében, tudatában mindenképpen kell, s ezt ki is jelöli a drukker irgalmatlanul. Szóval, a mi „csúcsonk” 1950–54 (’56?) között volt bizony, s hogy sorsunk szörnyű esztendeit éltük akkor – futballszakmai, „futballfejlődési” és eredményességi szempontból (a szurkolót végeredményben mindig az utóbbi érdekli), nemigen érdekes önmagában.

Nekem, aki nem vagyok ilyen értelemben „igazi” szurkoló, s akit hazája sorsa, történelme még a futballjánál is jobban érdekel, mindez fontos persze, és sosem mondanám, hogy a sportnak (kivált a lab-

darúgásnak) semmi köze (nem szabad, hogy legyen) a történelemhez vagy a politikához (ami ma politika, holnap történelem). Még az 1954 utáni fokozatos súlygyedés okát is hajlamos vagyok történelmi – futballszakmai, érzelmi okokon túli – meghatározottságokból, együttthatásokból levezetni, sőt, csak ennek látom értelmét. Magyarán szólva: az ilyen és olyan rangú felelősökre (akár politikai vagy a „politikábóljött” felelősökre) való rámutatást, a tettesek leleplezését, a bűnösök (fontos!) néven nevezését fogyatékos (inkább: nem elégséges, mert csak az érzelmek, haragok kiélését célzó!) eljárásnak gondolom. A tendenciák racionális elemzésében, értelmezésében bízom inkább.

Szóval! Mivel labdarúgásunk az ötvenes években (nemzetközi közmegegyezés szerint is!) a világ élén járt, s mintát adott a következő időkre, a „nem volt a csúcson” kijelentés egyetlen – igaz, vélelmezhető, de tényszerűen bizonyíthatatlan – dolgot jelenthet csupán. Azt, hogy – csodás játék ide vagy oda – nem lehetett azon a magaslaton, ahol a benne levő, ma divatos szóval „potenciálra” nézve lehetett volna, lennie kellett volna, ha – s ez van a dolog mélyén? – másképp alakul a történelem. Egészen konkrétan: ha másképp, a szövetségeseink másféle győzelmi „elosztásával” végződik a második világháború. Ha sikeres a balkáni partraszállás, ha Teheránban 1943 novemberében nem Sztálin akarata győz, ha nem a normandiai partraszállás következménye dönti el Európa befolyási övezetekre osztását végül, ha nem a szovjet érdekszférába kerül hazánk (is) annak minden következményével, ami végzetes hatással lett még a magyar sport kereteire is bizony. Abban is, ami segítette a hidegháborús logika miatt az eredményességet (rövidebb távon), s abban is, ami megnyomorította az egészet (hosszabb távon, de már egyidejűleg is persze).

De hát, ami történt, az megtörtént, és ez semmiféle utólagos fantáziálással és semmiféle futballszurkolói nekiszánással nem módosítható. Bennünket a Szovjetunió

vett kézhez, ahogy a hatalomgyakorlás technikáját, úgy az uralkodó beszédmódot vagy a sport szervezeti kereteit is az ottani módihoz szabták (néha abban is „előrelátó” szolgálással, amit a nagy testvér nem „tanácsolt”), s meg is lett mindennemű, akár személyekre is szabott következménye ennek. Volt, aki időben elmenekült, volt, aki késve próbálkozott, volt, aki igazodott a körülményekhez így vagy úgy, hisz ha létezni (játszani) akart, mást nem tehetett. Valamennyi történet személyes história lett, az utólagos morális ítékezésnek nincs helye itt.

Zsengellér és Sárosi („engedéllyel” mentek el 1947-48-ban még), Kubala (neki már szökni kellett '49 januárjában), a „világcsavargó”, aligha politikai megfontolásból lelépett Nyers István, vagy a talán legeredményesebb, hazánkból indult edző, Guttmann Béla (ő volt az utolsó „engedélyezett” távozó 1949. március 13-án) nélkül szegényebb, ha tetszik, klasszisokban a lehetőség maximumánál „vékonyabb” lett a magyar labdarúgás, ez kétségtelen. (Lóránt Gyula – őt és társait az indulás előtt lefűlelték '49 márciusának elején – maradni kényszerült, néhány hetes kistarcsai internálással megúszta a dolgot, s lett a Honvéd és a válogatott 1955-ben kiebrudalt, addig viszont stabil középhátvédje.) Mind-mind egyedi história az övék, ám a korszak törvényszerűségét is jellemzik ugyanakkor.

Ha az előszóban is emlegetett „párhuzamos” vagy alternatív magyar futballtörténetre gondolunk (amit a diktatúra elrejtett előlünk, s meglehet, rejtve maradt annak jó része azóta is), nemcsak a legismertebb, az említettektől Puskás Ferencéig aztán Varga Zoltánig sorolható nagyságok honi hiányáról van szó persze, hanem az 1947-48-as esztendőktől reánk borult egyéb – rendszerszintű – kényszekekről is. Az, hogy a – mondjuk – 1948-ra bezáruló világ (a „fordulat éve” kommunista önkifejezés, az MKP–MSZDP „párt-egyesítésre” értették, én nem szívesen használom) milyen folyamattörténeti kö-

vetkezményeket, brutális kényszereket eredményezett, fölmérhetetlen. Számos világversenyből kimaradtunk például, témánk szempontjából az 1950-es labdarúgó világbajnokság kényszerű kihagyása a legfontosabb. Hogy végzünk, ha ott vagyunk tizennegyedik csapatként Brazíliában (a tizenhatos létszámot sem sikerült feltölteni!), nem tudható, nem lettünk volna esélytelenek, ez állítható, ám a végzetesebb baj szerintem a bezártság tudomásulvételének a parancsa lett. Ez a távolmaradási kényszer – aminek a disszidálástól való hatalmi félelem is a része volt – és Szűcs Sándor fenyegetés számba menő '51. júniusi kivégzése a „keretek” fejekbe verésének brutális alkalmá lett. Munkált a félelem, nem is próbált lelépni senki '56 őszéig legalább.

Az 1950–54 közötti labdarúgócsodát (ami az '52-es olimpiai győzelemmel alakult ki igazán, a világban meg ama londoni 6:3-mal tudatosodott) ez a szörnyű történelmi szituáció hordta ki tehát. Az időbeli „egybeesés” tagadhatatlan. Mennyi szerepe volt a csodában futballunk fejlődéstörténetének, Bukovi Mártonék szakmai zsenialitásának, az isteni kegyelemnek, ami vagy hat egymást kiegészíteni képes világklasszist küldött egy időben nekünk, s mennyi a nyomasztó légkörnek, ami, akár a víz alá nyomott labdát a felhajtóerő, az elszántságokat, a csapat szeretetét is a magasba dobta, nem kipurciózható, ám a végeredmény vébé-arany nélkül is vitathatatlan ma már. Az Aranycsapat a világ valaha létezett legnagyobb hatású gárdája lett történeti értelemben, s ennek mi, magyarok örvendezhetünk.

Hogy lehetett volna még eredményesebb, hogy nyerhetett-e volna-e vébét 1950-ben, '54-ben, '58-ban, esetleg később is (az előszó ezt sejteti), ha másmilyen a magyar történelem, sosem lesz megválaszolható. Mi történik, ha nem a szovjet módi jut nekünk '45 után, s egy Ausztriához hasonlítható „fejlődés” esélye a miénk? Jobban fogunk élni, szinte bizonyos, ám hogyan hatott volna futballunkra ez az „opció”,

nem tudjuk meg soha. Mi lesz, ha itthon marad Nyers és Kubala, ha Deák Bamba pályáját '50-ben nem gáncsolják el, ha nem jön Rudas Ferenc végzetes sérülése, mindez a fantáziálás világába tartozik.

Erősebb lett volna az 1950-re (inkább '52-re) kialakult csapat Nyerssel, Kubalával, esetleg másokkal? Nem vagyok biztos ebben. Kié a legtöbb érdem, ezen vitatkozhatunk, ám az a gárda remekül lett „kitalálva”, s ha ment a játék, tökéletesen működött. (S az is tudható, hogy a több „sztár” – lásd a „galaktikusok”-féle Real Madridot vagy a Messi-Mbappé-Neymar-féle PSG-t pár évvel ezelőtt – nem jelent jobb csapatot is okvetlenül.) Kinek a helyére pályázhatott volna az említett két klasszis például? Kubala jobb játékos volt Budainál, de nem biztos, hogy a csapat egésze (!) vele a jobb szílen lett volna eredményesebb. S az olasz bajnokságig, gólkirályságig jutó Nyers előbbre való lett volna Czibornál, az első „totális futballt” művelő balszélsőnél abban a szerkezetben? (Hogy az '54-es végén való magyar csapattagsága eséllyel került volna szóba, nem lehet komolyan venni pillanatra sem.) Ha Rudas nem sérül meg, ő játszott volna Buzánszky helyén még évekig, ebben biztos vagyok (már amennyire a meg nem történt dologban biztos lehet az ember!), ám vallom, hogy a Hidegkutinál egy évvel idősebb, '50-ig káprázatosan eredményes Deákkal középcsatárban nagyon másképp – más játérendszerben – lett volna muszáj annak a csapatnak játszania, s tán nem is előnyére. S hányszoros válogatott lehetett volna a Ferencváros '50 nyári szétszedésekor klubhűségéből példát adó Kispéter Mihály, Lakat Károly vagy Dalnoki Jenő? Tartok tőle, hogy csak a Fradi-szív gazdáinak fontos e kérdés igazán. Hogy labdarúgásunk eredményesebb lett volna-e, ha az ilyen és olyan változások s azoknak következményei nem nyomorítanak bennünket, racionálisan nem megválaszolható kérdés tehát, ám hogy futballunk egésze az 1949-ig való, majd – főleg! – az 1956-ot követő távozásokkal szegényedett, s hogy

a diktatúra esztendeinek hatása évtizedekig (1990 után is) tartott e téren is, nyugodt szívvel állítható.

Elég-e ez ahhoz, hogy valaminő „párhuzamos”, máig elhallgatott magyar futballtörténelemről beszéljünk, s ha igen, mi és hol lenne a róla való vallomás lélektani, tudati lényege? Azt hiszem, ott rejlik e hit, ahol minden szenvedélyesen futballszerelmes lélek a maga és közössége keservét ki akarja mondani, s csalódottságára gyógyírt keres mindenáron, történelmi dimenzióban is akár. Mert abba, hogy ott, akkor nem az és nem úgy történt, aminek és ahogy hite és reménye szerint történnie kellett volna, nem nyugodhat bele, az „igazságot” keresi folyvást, s annak kimondását a lélek megnyugvásának, a világ „helyreállításának”, no meg az ezután való sikerek alapvetésének tudja. Ez utóbbit egyáltalán nem joggalalanul.

Elmondja hát a maga történetét, szava úgy radikálisan értéktanúsító, hogy vádló és számon kérő ugyanakkor, s gyakran személyekre lebonthatóan is az. Szeretné tudni, hogy „ítélete” morális hozzájárulás, hogy szava régi és újabb rontókat, felelősöket segít eltakarítani vagy az emlékezetben „helyre tenni” legalább. Ezzel így egy „párhuzamos” – amolyan „ezt rejtették eddig előlünk el”, „ez volt oka szenvedésünknek” – história lehetőségét is sejteti persze.

Mező Gábor könyve ilyen könyv, s ebben más témájú kötetéhez (*A kultúra megszállása, A tévé megszállása, A sajtó megszállása*) is híven igazodik. Amolyan „en garde” alapállásból indul az egész, támadó vívó alkat ő, célja nem az összetett analízis, inkább a „rámutatás”, egy-egy példázatos történetet mond el alkalmanként, sokszor – párhuzamosan – a leleplezés indulatával. A könyv szinte mind a huszonnégy fejezete ennek példázata. A célzott – mi más lenne? – mindig a kommunista hatalom, többször egy-egy ismertebb egyéniségnek a föltételezés szerint ismeretlen vagy nem elég jól ismert kálváriáját, tragédiáját (Lórántét, Deákét, Raduly Józsefét vagy a ki-

végzett Szűcs Sándorét) mutatja be a szerző. Módszere a számára releváns visszaemlékezések, vallomások, cikkek részleteinek elősorolása általában, stílusa a publicistáé, az érzelmeket is mozgósítja minden alkalommal. Van, hogy mindez jól működik. Rejtő László 1966-os gyarló könyvének (*Az aranycsapat és árnyjai*) „szétszedését” például remeknek gondolom. Van, hogy a futball hosszú időre eltűnik (Dietz Károly, a '38-as ezüstcsapat kapitánya szövényes sorsának kapcsán, aki – valljuk meg – ama gárda „szakmai” agyának nem volt nevezhető), s előfordul, hogy „politikásan igen-igen célszerű” kiszólások tartkítják a szöveget.

Megvallom, ezeket az „odavetéseket” e könyvben fölöslegesnek vélem. Nem ellenzem, hogy Gimes Miklós, Losonczy Géza (ők a forradalom mártírjai nekem) 1953 előtti, szolgálai sztálinista voltára emlékeztessük önmagunk, vagy Vásárhelyi Miklós „szabadnépes” dolgaira éppen, de az utolsó szavaival kegyelmet nem kérő Nagy Imre „padlásleseprő”, NKVD-ügynökös múltját itt „csak azért is” emlegetni aránytévésnek gondolom. Még akkor is, ha emlékezete – vélhetően – a „velünk” szemben álló politikai oldal gazdagítója (?) jelenleg.

S még egy – súlytalanabb? – dolog. Az utolsó előtti fejezet (*Hulljon a férgese...*) vége Hofi Géza 1973-as paródiáját idézi, annak példájául, hogy a kádári propaganda azt szándékozott bizonyítani vele, hogy Puskásékat csak a haszonszerzés érdekelte („Kis pénz, kis foci, nagy pénz, nagy foci...”), s Hofi a „parancsot” odaadón teljesítve le is járatta a csapatot. (Vesd össze: „Gusztai bácsi, van pénz? Van? Akkor gyereünk!”) Abban, hogy Hofi a rend remekül kitalált szelepe (is) volt, egyetérték a szerzővel, ám – tizenhat volt annak idején – a paródia akkori hatására tökéletesen emlékezem. Állítom, senki sem az Aranycsapat lejáratását, hanem annak példává emelését hallotta ki belőle akkor! Egy másik részlet a paródiából, tán nem szó szerint: „Bozsik trikotázsz? [A Kígyó utcai

Bozsik-butikra utalt.] Én a Váci utca mindkét oldalát neki adnám! »Ezeknek« meg a közepét! Söpörni!” Bizony, úgy néztük hahotázva a műsort, hogy Hofi „ezeket”, a világbajnoki szereplésről 1973-ban már másodjára lemaradtakat tette nevetségessé, s ellenpéldaként Puskásékat – ők tudtak focizni! – mutatta fel.

Meglehet, ama paródia is a „szelep” része volt persze, de hogy a csapat emlékezetét emelte bennünk, abban biztos vagyok. Az 1981-es magyar-angol előtti öregfiúk meccsen való, közel 80 000 ember torokszorító „puskásöcsizése” nem a semmiből jött, a korabeli magyar fociban meg – hiába tűnik a mából nézve jónak még! – ritkán volt szeretnivaló. Sajnos az a rend – a futballhoz való viszonyra nézvést is – nagyon „összetetten” működött. Nem akarta Kádár az egészet leépíteni, ám egy újabb '56 esélyétől elementárisan rettegett. S mert úgy hitte, az általa nacionalizmusnak (a fasizmus előszobájának) nevezett, érzelemdús nemzeti tudat ennek a hordozója, minden efelé – számára a „nacionalizmus” felé – mutatni látszó utat eltorlaszolni igyekezett, művészetben, tudományban, sportban, mindenütt. A miénk lett a térség egyetlen „antinacionalista” szocializmusa! Tapasztalata alapján ('54. július 21-én jött ki a börtönből, a hatalmas felfordulást hozott július 4-ei tüntetéssorozat után közvetlenül) a futballt körülvevő közeget is ide sorolta makacsul, s „kétfrontos harcba” kezdett. Ne legyen a játék annyira előtérben, ahogy Farkas Mihályék idején volt (öt személyesen is jó oka volt utálni), kibírjuk, ha nem leszünk világbajnokok, mondta 1957-ben már, de tudta azt is, kell a siker valamennyire, hogy nyugton maradjon a nép, ám annak nemzeti „fölhajtóereje” mégse legyen jelen. A kádári kor futballpolitikája ennek az egyensúlyozó óvatosságnak a jegyében telt, hol engedve, hol szorítva, hol szigorúbb (Kutas-éra a követelményrendszerrel), hol joviálisabb (Szepesi-éra) módon, miközben a világ ment el mellettünk egyre messzebbre, rendületlenül.

Mindez '56 után elkezdődött, noha nemzetközi szinten is klasszis játékosaink voltak még. A végzetes lemaradást föl sem ismerhettük akkor, s a valódi okot – mert a keserű lelket az indulata, az „első mozgatók” személyes néven nevezésének, kiiktatásának a célja vezérli mindig – később sem talán. Nem figyelhettünk arra, hogy a nyugat-európai jóléti szemlélet kiépülésével a sport, s benne a legnépszerűbb futball társadalmi pozíciója jelentősen megváltozott. A tudományos, szervezeti, mediális, orvosi újdonságoktól kísérve olyan sporttörténeti robbanást hozott e folyamat, amire a keleti blokkban eredménnyel reagálni nem sikerülhetett. Labdarúgásunk romlását (bár létével vastagon hozzájárult) nem a kádári rend hozzáállása, nemtörődömsége hozta el önmagában (!), hanem a külhoni változások lekövetésének képtelensége, amihez a honi

történet (az individuális, nyereszkedő szemlélet kialakulása) is bőven hozzáadta a magáét persze. Nos, a lakosság Hofi „lejárato gesztusát” (csak a pénz érdekelte Puskásékat) nem vette hallóra, sőt, ha kérdezik, igazat adott volna nekik. Halkan mondom: Mercédesében ülve a nagy neveltető is igazat adott alighanem!

Ne keressük a párhuzamos magyar futballtörténelmet hát mindenáron, elég, ha elmondjuk azt (s ebben valóban sok még a tennivaló, s nem is a játék adatainak gyűjtése terén), ami velünk, bennünk, általunk megesett idehaza és a nagyvilágban. Mező Gábor igen fontos fölismerése (az a csapat – majdnem mindig, de hát a foci ilyen! – valóban örömet, reményt adott az akkori rendszer ellenében nekünk, s azt kell, jelentsen elsősorban az emlékezete is) és számos történetet elmondó könyve – higgadtan olvasva – jó szolgálat lehet ehhez.

N. Pál József

N. PÁL JÓZSEF (1957) irodalomtörténész, sportesszéíró. Legutóbbi kötete: „Nem azé, aki akarja...” (Kortárs Kiadó, 2025).